

Спиралата на четенето в един постмодерен пейзаж

Диляна Керанова*

Проблематиката за бъдещето на четенето и неговите форми е значим и интересен аспект от социалната действителност, който задава различни търсения и поражда разнообразие от рефлексии в научните и обществената среди. Кои са причините за избор на хартиени издания? Потребна ли е интеграция на четенето в новите реалности? Можем ли да кажем, че динамиката, с която настъпват промените в глобалния социум, стимулира трансформации и в разбирането за четенето с акцент печатни издания? Каква е съдбата на доскоро като че ли монолитна територия на „традиционното“ четене и какво е бъдещето на е-ридинга?

Четенето често се възприема като символ на равнище на грамотност и информираност, удоволствие, културна практика и включва разнообразие от форми-книги, вестници, списания, блогове и др.

Фокусът на настоящата статия е да очертае експертната визия за бъдещето на дигиталното четене и на печатните книги в цифрова среда. Данните, които се разглеждат, са въз основа на реализирано проучване по метода експертна оценка с експерти - библиотекари, книгоиздатели, изявени учени в областта на книгознанието и четенето. Използвани са заключения и от проведена фокус група (световно кафене) сред студентите от специалност „Социални дейности“ към Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Изследванията са проведени в рамките на научно-изследователски проект ДКОСТ 01-13 от 04.08.2017 към Фонд Научни Изследвания, съфинансиран по програма COST Action 1404 E Reading.

Ключови думи: е-четене; традиционно четене; „спирала на четенето“.

Въведение

Спиралата разкрива низ от линии, трасира траектория, очертаваща различни криви в пространството. В настоящия текст спиралата ще бъде разгърната като

метафорична проекция, чрез която ще се опитам да очертая различни експертни съдържания и рефлексии по отношение на четенето и книгите в една Глобализирана цифрова социална действителност.

Читателските практики и избори в голяма степен са детерминирани от социо-културните динамични метаморфози на времето и индивидуалната субективност. В този смисъл, можем да говорим за четенето като процес, разгърнат диалектически в релацията индивид - социално битие, една диалектика между постоянното, традиционното и променящото се, иновативното.

Спиралата на четенето в един постмодерен пейзаж може да се възприеме като кумулативен процес (едновременно разгърнат като носител на кодове и съхранител на информация, от една страна, а, от друга - преход, промяна и духовно развитие) и се характеризира с многопластовост - резултативна величина на обективни и субективни (често афективни) фактори. В този смисъл, разглеждаме процес, който се характеризира с разбиране за релативност и еволюционност.

Спиралата на четенето, през призмата на теоретичния език на социолога Георг Зимел, може да бъде възприето като форма, продукт на човешка духовна дейност, която приема различни съдържания в социалния контекст - в случая традиционно и електронно четене.

През 2014 г. Alpha Research провежда представително социологическо изследване „Читателски практики В България 2014 г.” Проучването е сред 1000 души, а данните са получени чрез пряко стандартизирано интервю, извършено по домовете на интервюираните лица. Интересен момент от изследването представляват резултатите, разкриващи читателските практики по отношение начините на четене. Преобладаващият процент от респонденти (67 %) заявяват своето предпочитание към четенето на хартия. Едва 13 % избират електронният формат - като за целта използват предимно компютър (59 %), следван от таблет/смартфон (24 %), електронен четец (14 %) и аудио-книги (3 %). Получените резултати очертават един превес на четенето на хартия спрямо електронния носител¹.

Подобни са и резултатите от проведеното проучване за нагласите към електронното четене на Д. Пейчева от 2015 г. в рамките на научноизследователски

проект към Югозападен университет „Неофит Рилски.“² Сходни са резултатите и от реализираната фокус група (Световно кафене) със студенти от специалност „Социални дейности“ към Югозападен университет „Неофит Рилски“ в началото на 2018 г.³

Метод

Настоящата статия се основава на проведени две качествени социологически изследвания. Първото изследване бе свързано с нагласите на българските експерти към съвременното четене и бъдещето на книгата. Изследването бе реализирано по метода експертна оценка. Изследването се проведе през периода месец февруари - месец март 2018 г. Своето експертно мнение споделиха 14 водещи български учени и преподаватели от специализирани катедри от СУ „Климент Охридски“, УНИБИТ, ВТУ и др., както и водещи имена от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Университетска библиотека към Югозападен университет „Неофит Рилски“, книгаразпространители, издатели, библиотекари и др.

Второто изследване - фокус група (Световно кафене) бе проведено през същия период (февруари-март, 2018) сред студенти от специалност „Социални дейности“ при Югозападен университет „Неофит Рилски“. Основната тема, която бе дискутирана, бе също отношението на студентите към четенето и книгата в нашето съвремие.

Резултати

Защо четем книги на хартия?

Участниците в експертната оценка често очертават представа за четенето в хартиен формат в един по-сетивен аспект на четенето, при който не само можеш да усещаш в ръцете си книжните листове, но и да *„подчертавам, а и възприемам по-добре съдържанието на текста“* - както споделя един от експертите. Като положителен се отчита и фактът, че при класическия печатен формат не съществува риск да му *„свършва батерията“*. Говори се за *„ценителя на истинската книга“*. Разгръщането на хартиените страници се свързва с един естетически, видян дори в някои аспекти като ритуален акт на физически досег до нещо, дефинирано като културен артефакт - *„произведение на изкуството“*, *„уникален продукт“*, стимул за завладяващо сетивно изживяване, и изградена *„романтична представа за държащия хартиена книга в ръце“*. Нещо повече *„възможността да разтворят книга, да прокарат пръсти през*

хартията и да разгръщат страниците ѝ” поражда – „често естетическа наслада от досега с традиционната книга”. Очертаването на „привързаност” и „сантимент” към реален досег до страници, вдишване на специфичния аромат, и други, поражда усещане за нещо, което е не само продукт на обективната реалност („овеществят своя продукт, т.е. «книгата да види бял свят»(да я отпечатат на хартия”), но и в същото време като че ли е и някаква сакрално-ритуална проекция, носеща символния характер на традицията и обредните практики. Разгръща се една комплексна представа не само в ергономичен, но и в психологически план: „..... защото печатната книга опредметява словото, превръща го във вещь, която можеш да притежаваш лично, да обхващаш в триизмерната ѝ цялост, да докосваш, да положиш в модалността на своето тяло. Тя дава на четенето еротика, което я прави точно толкова неотменима страна на човешкото съществуване, колкото всяко интимно взаимодействие – независимо от всички виртуални изкушения”-споделя експерт.

Друг момент, който експертите очертават по отношение на печатната книга е, че тя се разглежда като възможност за директно общуване с други социални актьори. Наред с тази представа се разкрива и виждането за „навика” при избора на начин за четене и наличието на „поколенческо” различие в предпочитанията на формати. Дори един от експертите представя визия, според която предвижда „обратна зависимост в полза на електронната книга у по-младите читатели, които израстват в дигитална комуникационна среда”. Други отчитат, че въпреки настъпващият комуникационно-технологичен апогей, традиционната книга все още не отстъпва от своите утвърдени позиции. В едно от своите изказвания, експерт споделя „.....задавам въпрос на студентите кой формат предпочитат за четене. Категоричният отговор на над 90% от запитаните е хартиеният. В момента провеждам анкетно проучване сред ученици на 10-11 години. На същия въпрос получавам сходни резултати. Хартиеният носител за четене е по-разпространен. Електронните четци са популярни, но все пак не доминират в такава степен, както класическата форма. Още по-екзотични са интерактивните книги в България”.

Интересен акцент представлява идеята за стойността на печатната книга, разгърнатата в рамките на антикварен, сантиментален и библиографски аспекти, които задават принципно различие спрямо електронния текст.

Но този формат има и своите слаби страни. Така например по отношение на издаването на печатни книги и достигане на текстовете до публиката - експертите го описват като по-сложен и по-бавен процес спрямо електронния. Когато говорим за съхранение и пренасяне на обем текстове - акцентира се върху потребността от повече физическо пространство, трудоемкост при пренасяне на по-голям обем - особено при пътуване - въпреки, че се отбелязва по-високата степен на независимост на печатните издания спрямо метеорологични условия, липса на интернет и други.

Според експертите *„предпочитанието към книгата на хартиен носител зависи от цялостното формиране на културата на четенето на даден човек и съответно на неговото близко обкръжение.“* Тук се включват всички онези, които дефинираме като „значими други“ - семейството, приятелите, колегите и т.н. Така фактори като семейство и други референтни групи, към които принадлежат индивидите, се оказват изключително значими при формиране на потребителските избори и читателски практики.

Алтернативата: електронната книга и електронното четене

За разлика от печатните книги, електронната книга и е-четене можем да кажем, че по-често се обвързват с разбиране за трансформация на перспективите за достъп до информация, очертават се специфики като бързина, достъпност, възможност за съхранение на по-голям обем от информация, свързано и с възможността за мобилност, гъвкавост, удобство за доставка, екологичност и по-нисък финансов ресурс - дори в определени случаи е възможен и безплатен достъп. Електронната книга и четене позволяват на читателя лесно да навигира в съдържанието, което му дава възможност да управлява някои функции на текста - например размер на шрифта и възможността за търсене на конкретни параметри сред него, копиране на определени изречения, абзаци и тяхното пренасяне. Те имат потенциал и да осигурят достъп до различни литературни източници - например за хора със зрителни увреждания. Като значима характеристика на електронните книги и четене се очертава интерактивността. С няколко думи, можем да обобщим представата за е-четене като интерпретираме думите на един от респондентите и я опишем като мобилна „джобна библиотека“ - или с други думи, казано, една трансформирана форма на културен капитал в търсене на удобство и адаптация към новите социални реалности:

„Чрез електронния носител винаги имаш със себе си една «джобна библиотека» (в работата, на път, в друг град или страна), която съдържа множество подбрани книги, и която винаги можеш да допълваш, обогатяваш, изпразваш... само с две три-команди. ”

Очертава се разбирането, че електронното четене ще продължи да се утвърждава като значим участник в комуникационното пространство: *„Четенето на електронен носител все повече ще се налага, преди всичко затова, че голяма част от документите вече «излизат» само по този начин, т.е. не се публикуват на хартия. ”*-казва участник в изследването.

Наред с възможностите, се разгръщат и редица страхове. Те най-често се съотнасят към негативното въздействие върху здравето на хората (например умора на очите или влошаване на зрението, главоболие и др.) и общуването им, както и начините, по които тази информация ще бъде съхранена във времето и опазена в контекста на авторското право например. Сред слабите страни на електронната книга и четене можем да добавим и посоченото от експертите „разсейване" при четенето в резултат на реклами, изкачащи други прозорци, възможност за сърфиране, съобщения в социалните мрежи и т.н, наличие на „многопластовост" на електронните текстове, липса на ясна ориентация по отношение на оставащия текст, както и според някои експерти тук по-скоро говорим за четене на текстове и „сърфиране", а не на книги. Всичко това като че ли е в противовес на онази представа за четенето като за възможност да се потопиш в друг свят, да се самовглъбиш, да се концентрираш, да се усамотиш. Въвъжда се и проблематиката за необходимостта от медийно-комуникационна грамотност на потребителите - особено с акцент децата.

Една от характеристиките, която често се появява в експертните визии, е достъпността. Но ако разгърнем понятието в един по-широк семантичен план, бихме могли да го адаптираме като многопластово в контекстите на печатното и електронното четене.

Като че ли, когато говорим за електронното четене, достъпността се възприема по-скоро като символ на улеснен контакт и оптималност, в едно леко устройство да се съхрани огромен ресурс от заглавия и възможността от тяхната преносимост, гъвкавост, използваемост от възможно най-широк кръг от хора, интегритет, удобство, бързина, налична мултимедийност и интерактивност, т.е. по-скоро в рамките на един функционален показател. При печатните книги този процес като че ли се разглежда по-

скоро като един вид възможност за близост и съприкосновение с книгата и като време за „независимост” и „свобода”, време за теб самия - „да държиш в ръцете си нещо *”живо”, изпълнено с история, така както авторът е искал да стане и да те отдели от заобикалящата среда.*” Ценностна натовареност, чийто смисъл, носи усещане за някаква индивидуалност и уединение, някакъв вътрешен комфорт - „*хартията има съвсем различен психологически смисъл - индивидуалността като начин на вглъбяване в себе си с помощта на книгата*”. С други думи казано, поставя се един като че ли сакрално-магичен акцент, разгледан като ритуално емоционално съпреживяване на четенето. Така като че ли откриваме една визия за четенето, разгърната между ритуалността и функционалността.

Бъдещето: конституиране на два свята - координати на пространството и времето

Според експертните визии електронните книги и четене ще се увеличават най-вече поради фактор удобство - хиляди книги и други текстове могат да бъдат с теб навсякъде и по всяко време - докато пътуваш в самолета, метрото, автобуса, влака или където и да се намиращ, на различни електронни устройства, които са леки и често не заемат много място: „*тя дава улеснение с ергономичност и възможности за друга функционалност на текста в интернет средата в реално време – препратки, мултимедия, редактиране, коментари и обратни връзки*”. Звучи като нещо, което ти позволява свобода на действието чрез осигурената възможност за интерактивност: „*Лесно се правят семантични справки онлайн, те притежават качеството интерактивност и четене в хипертекстова реалност, а младите поколения носят тези нагласи*”. Значимостта на този фактор се подчертава в не една от експертните визии, например следното експертно мнение „*В историята на книгата е известна следната закономерност – винаги побеждава не най-безвредният, а най-удобният формат*”. С други думи казано, хората се стремят към неща, които им носят улеснение, нещо, което би направило живота им по-добър и приспособим, нещо функционално, практично. А електронното четене, оказва се, често се обвързва с подобни характеристики. Удобството, произтича и от други условия като: по-лесно намиране на текстовете при процеса на търсене, съхраняване им в папки по категории и на големи количества, копиране и пействане, възможност за редакция на технически характеристики на текста и други.

Друг значим аспект е достъпността - „Възможността книгите да бъдат *"намирани"* от *"място"*, без посещения в книжарница или библиотека, така както и *тяхната достъпност онлайн*”. Предимствата се разгръщат в релацията потребителско удобство - достъпност - цена.

Предвижда се и нарастваща елитарност на печатното издание, т.е. достъп на групи с висок престиж и по-голяма платежоспособност до него, чрез което ще се формират културни елити на печатните издания: *„Печатната книга, въпреки че е първата масова медия, ще принадлежи все повече на културните елити, ще се превръща в знак за духовно благосъстояние. И така социализацията ѝ през новото столетие, макар и отдалеч, ще напомня времето преди Гутенберг – на притежаването на ръкописните книги-фетиши.*” - казва един от експертите.

Сред останалите очертани тенденции, можем да споменем: нагласата за нарастване дела на самостоятелното публикуване, както и нарастващите възможности на електронната книга като мултимедийна комуникация.

Художествената книга

Когато говорят за художествена литература, част от експертите споменават за *„ренесанс на четенето*”. Изразяват надежда, че тази тенденция ще се наблюдава и в бъдеще. Очакванията са, че художествената книга ще бъде все по-близко до нещо елитарно - *„произведение на изкуството*”, но видяно по-скоро в печатен вариант, защото *„четенето на физическа книга в ръце за мнозинството е и ще остане едно от най-приятните дейности за запълване на свободното време с развлекателни четива*”. Интересна бъдеща картина рисува експерт, според когото може да достигнем и до време, в което ще боравим с книги-холограми - подобни на тези, които вече сме виждали във филми или сме чели във фентъзи романите.

Научната книга

По-голямата част от експертите считат, че научната книга ще бъде предпочитано издавана в електронен формат - особено що се отнася до периодичните издания. Отбелязва се, че индексиранията списания се публикуват както на хартиен носител, така и електронно - с отделен номер (ISSN). Вероятно обяснение на това убеждение би могло да бъде потребността от адаптивност към динамиката на социалния свят от страна на учените, т.е. потребността от актуалност и бързина, достъпност, т.е.

разпространен в световен мащаб. Темпът, с който настъпват промените в социума, стимулират научното знание и иновация. Всичко това поставя необходимост от бързина на представянето, за да се запази актуалността и достъпност до научните постижения - нещо, което електронната книга и текстове позволяват в по-голяма степен спрямо хартиеното издание. В този аспект, промените при избор на формати, чрез които се поднася научното знание, може да се възприеме като адаптация към новите глобални реалности. Друга причина, която експертите очертават, е цената - електронните издания предполагат по-нисък разход на средства спрямо тези на хартия.

Според експерт *„Конвергенцията ще засяга и ще влияе не само върху потреблението, а и върху организацията на съдържанията, върху производството и върху публиката”*.

Разбира се, има и защитници на печатните научни издания, които са категорични, че *„Хартията ще си остане писмено свидетелство за научни постижения във всяка една област от общественото битие.”* Един от експертите дори подчертава, че има и налични литературни сегменти, за които не се очаква да бъдат насочени към електронен формат, а именно: *„...подаръчните книги, coffee table books, книги, които изискват въвеждането на някакво съдържание от читателя (например албуми, лексикони, тефтери, бележници), също детски книги-игри и activity books, много от които включват оцветяване, стикери и дописване на думи и цифри. За книгите за оцветяване и scratch книгите няма какво дори да се обсъжда....”*

Но въпреки горе изброените положителни страни на дигиталния формат, съществуват и немалко опасения, свързани например със съхранението на текстовете във времето. *„Недостатък е все още несигурното съхранение, възможността информацията да се загуби при заразяване с вируси, повреда на компютъра и др.,* Нещо, в което печатните издания се счита, че имат доказан приоритет. Електронните книги и публикуване, казват експертите, още са и проблематични по въпроси, засягащи опазване авторското право.

Детската книга

Когато говорим за бъдещето на детската книга, тук експертите най-често и с по-голяма категоричност акцентират върху възпитателно-социализационния характер на книгите за деца. Подчертават значимостта на детската книга по отношение на това *„какво бъдеще искаме да изградим, какви хора искаме да формираме”*. Експертите се

фокусират от потребността от „хубави текстове“ и добри илюстрации („За тях красивата детска книжка има възпитателно значение...“), които са изключително важни за формирането на нравствено-естетическите познания и мироглед на децата. Подчертава се и потребността от формати, които насърчават сетивното усещане при децата и удовлетворяват тяхната колекционерска страст „... децата трябва да се докосват до книгата. Възприятията на децата са първо сетивни, ето защо за тях е необходимо да има докосване до книгата“. Нещо повече, преобладаващо е разбирането, че „Детската литература на хартия ще е най-масова, защото четенето на хартия е най-достъпно за децата и в ранна възраст те трябва да се научат на задълбочено четене пред да попаднат в клопката на «сърфирането»“. Един от експертите разкрива, че сегмент от детската литература, за който можем да кажем, че „иновациите пробиват мощно, е образователната литература“. За част от експертите е важно да се вземат предвид възрастовите особености и спрямо тях да се извършва селекцията на способности и така печатните издания да „останат детските книги за категорията 0-3 годишна възраст, т.е за децата, които не могат да четат самостоятелно“, а „Дигиталните книги ще преобладават в нишата на мултимедийните детски издания за самостоятелно четене.“ Разкрива се и визия, според която интеракцията ще бъде засилена, при което „Свързването на съдържанието на книгите с мултимедийни елементи, игри, филми, музика“ ще бъде нещо обичайно. Освен възпитателният характер на книгата, част от експертите спират вниманието си и върху възможното негативно въздействие от гледане на детски филми с часове, показвани по телевизията и на мобилните телефони върху психо-емоционалното състояние на децата. Родителите са онези, които се възприемат като изключително значими фигури при процеса на формиране на читателски практики и нагласи при децата: „Те са онези, които трябва да подготвят доброто отношение към книгите у своите деца – първо с личния си пример; с това да създадат среда, подходяща за споделено четене; да попълват и поддържат лична библиотека; да купуват или заемат детски книги от библиотека; да четат на своите деца и т.н.“. Интересен момент представлява подчертаната значимост на моментите, които прекарват в четене на децата си родителите по отношение на изграждане на взаимоотношения на децата с родителите. Това е специално време с потенциал за подобряване на емоционалната връзка между родителите и децата.

Безспорно четенето на книги на или от децата спомага за насърчаване на тяхната познавателна активност, интелектуални и емоционални, социални умения, както и за формиране на морално-ценностни представи, те са възможност и детето да се научи да изразява себе си. В този аспект, традиционната печатна книга се възприема по-често като адекватен механизъм и се откроява като важна част от детството-особено с акцент дългосрочен ефект върху детската психика и върху социално-когнитивното развитие, езикови умения, въображение. Умения, които засягат аспекти като развитие на функционална грамотност и емпатия. Когато се сътнеся до училищното обучение на децата е важно да се отбележи, че наред с печатните книги се насърчава и използването на е-книги, които притежават интерактивни елементи, което би могло да насърчи вниманието и интереса.

Учебна литература

Като тенденции, които ще засегнат учебната литература, експертите са склонни да разгърнат един по-скоро консенсусно-симбиозен вариант между печатното и електронното издание. Счита се, че наред с печатните издания, потенциалът за интерактивност на електронните е значим фактор - особено по отношение повишаване интереса и привличане на вниманието на учащите. Нещо повече, учебникът или учебното помагало *„Чрез разработване на специализирани приложения ще се отваря към други медии, формати, изразни средства.“* Разбира се, важно е съобразяването с възрастовата група и нейните потребности при избора на конкретен формат - допълват част от експертите. Но тук, подобно на научната литература, експертите са по-склонни да подчертават една вариативност на форматите на потребление.

Дискусия

Всеки стадий от човешкото развитие е свързан с някакви идеи за нещата като такива. И те, идеите като че ли никога не умират, а само се трансформират. Според Агасински *„Нещата от света са също така копия на Идеите, които сами по себе си са модели или парадигми...гръцката дума идея означава именно непреходния аспект на нещо...“* (Агасински, 2001:33) В този контекст можем да разгърнем представата за четенето в съвременната цифрова среда като социална форма, разкриваща различни

съдържания или идеи за нещата. (Peicheva, Raycheva 2016; Peicheva, Milenkova. 2017; Milenkova, Peicheva, Marinov, 2018)

Така например във визиите за четенето на хартия често присъстват сетивни репрезентации, обвързани с проявления като: възприятия, свързани с аромата, пространството, структурата, материята и др. Френският писател Гюстав Флобер изказва следното твърдение по отношение на четенето на книги: "Някои книги трябва да бъдат опитани, някои погълнати, но малко от тях трябва да бъдат съвквани и усвоявани добре"⁴.

Прави впечатление метафоричният изказ, който отново ни препраща към възприятие за сетивност и едно очакване за налична такава. Усещането за досег до книгата, различните форми на очертана сетивност и тяхното възприятие, произвеждат, от една страна, обективност на представата чрез нейното материално измерение, но, от друга, разкриват възприятие, което напомня едно интерсубективно разбиране, разкриващо съвкупност от емоционални нюансирани преживявания. Афективно преживяване, разкриващо като че ли една представа за хармоничност, за цялостност между субекта и обекта. Като че ли се утвърждава образът на така да го наречем сетивният читател.

От друга страна, електронното четене, разгърнато като взаимодопълващ елемент на съвременното четене. Като че ли имаме трансформация на системата (спиралата) с цел адаптация към съвременната социална реалност, която се характеризира с изключително динамична природа и необходимост от висока степен на подвижност, бързо и удобно да се осигуряват възможности за режим на ползване, обем на информацията за потребителите, мултимедийност и други.

Нов момент, който се наблюдава, е акцентирането на екологичен възглед, свързан с предимствата на електронното четене. Сред останалите предимства на е-четенето можем да споменем характеристики като: улеснение и достъпност на форматите и платформите, разходи, които съпътстват процесът на потребление. В този смисъл, можем да кажем, че представата за е-четенето по-често се адаптира към ситуационни фактори като: достъп, време, движение, цена и други. (Peicheva, Milenkova, Manov, Raycheva, 2017) Но е-книгите се свързват и с необходимостта от притежание на дигитални устройства, както и с проблема за наличието на различни

видове разсейващи фактори. Дали не говорим за въвеждането на един прагматичен читател?

Заклучение

В заключение може да се обобщи, че четенето като социо-културен процес, е разгърнат в интеракцията индивидуална субективност на избора на индивидите и социалната среда, характеризираща се с динамика и трансформации. (Milenkova, & Reicheva 2018) Значим елемент при формиране на читателските практики е обкръжаващата среда. Но важно е да се отбележи, че всяка една от разгърнатите визии за нагласите е съпътствана от определени мотиви и емоции, които насочват избора на читателите.

Четенето в постмодерния пейзаж наподобява една проекция на спирала, която ни разкрива успоредно преплитани се линии с очертани граници, т.е. различия, но същевременно с това и наличие на елементи на взаимодопълване. Кумулативен и еволюционен процес, който създава пространства за нови форми на културен капитал.

В монолитната територия на традиционното четене се разгръща и е-ридинг. Процес, който се детерминира от непрекъснато развиващия се комуникационен апогей. Така е-книгата се конституира като нова линия за въздействие и аспект на културния капитал, който тепърва ще утвърждава своите културни практики и читателски навици, които непременно ще очертаят промяна в организацията на възприета.

Безспорно тази насока на електронно развитие ще допринесе за обогатяване на читателския опит.

Но наред с това се наблюдава и силен стремеж към „запазване на образците“: често разгърнато като визия за поведенчески навик, т.е. една утвърдена нагласа, нещо като емоционална обвързаност.

Така четенето в съвременната цифрова постмодерна реалност се конституира между два свята: свят на традиционната печатна книга - абстракция на пространствената сетивна близост и свят на е-книгата - абстракция на прагматично пространствената времева близост.

БЕЛЕЖКИ

¹ Виж Изследването на Алфа рисърч от 2014 г., проведено във връзка с реализацията на научно-изследователски проект към ФНИ с ръководител проф. Александър Кьосев „Читателски практики В БЪЛГАРИЯ 2014 Виж <https://lira.bg/archives/96189> и <https://www.abk.bg/page/practices2014> ; Виж и: „Пазарът на книги в България <https://bgpublishersblog.wordpress.com/2018/03/15/пазарът-на-книги-в-българия/> През 2018 г агенция Алфа рисърч прави друго изследване, в което отново са включени питання за книгата и четенето. Отбелязва се ръст на четенето на книги спрямо 2014 г. В изследването се твърди: „За последната година 66% са прочели книга, което е ръст от 6 на сто спрямо 2014 г., а почти всеки втори (46%) е купил книга - покачване с от 9% спрямо 2014”. <https://alpharesearch.bg/post/934-bulgarinut.html>

² Има се предвид научноизследователски проект **SRP-C5/15** „Трансформациите на четенето в медиализираното общество“ с ръководител проф.дсн Добринка Пейчева

³ Световното кафене бе проведено със студенти от специалност „Социални дейности”. Тъй като няма съществени различия на отношението на участващите в Световното кафене относно предимствата и недостатъците на традиционното и електронно четене конкретни цитати не са извеждани.

⁴Виж 35 цитата за стойността на книгите и четенето <https://www.manager.bg/>

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Агасински, С. (2001). *Минувачът във времето*. София: издателство „ЛИК”

Кьосев, А. (2014). Читателски практики в България 2014 <https://www.abk.bg/page/practices2014>

Milenkova, V. Peicheva, D and M. Marinov 2018 "Towards Defining Media Socialization As A Basis For Digital Society". *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, editor@ijcrsee.com

Milenkova, V. & D.Peicheva 2018 "Understanding the Role of Media Socialization in Dynamic Oriented Digital Society: the Bulgarian case", *Interciencia journal*, 2018, vol.43, Issue 3, pp.75-94. <http://intercienciajournal.com/search.html>.

Peicheva, D. V. Milenkova (2017) *Knowledge Society and Digital Media Literacy: Foundations for Social Inclusion and Realization in Bulgarian Context*. Calitatea Vieții XXVIII(1): Romanian Academy Publishing House pp.50-74

Peicheva D., V. Milenkova, B. Manov, L. Raycheva (2017). The ICT, E-reading and Media Ecosystem. In Nadib Callaos, Frederich Welsch (Editors), *The 11th International Multi Conference on Society, Cybernetics and Informatics*. Proceedings III S, pp. 83-87.

Peicheva,D & L.Raycheva 2016 *The Transformation of Reading Among the Ageing Population in the Digital Age in [Human Aspects of IT for the Aged Population. Design for](#)*

[Aging](#).([Jia Zhou](#) and [Gavriel Salvendy](#)(Eds) Springer International Publishing, pp 216-225

Peicheva, D at al (2015). Challenges of E- Reading in Mediatized Society. Postmodernism problems Vol 5, No 3 pp. 296-310 <http://ppm.swu.bg/volume-collection/volume-5->

*Диляна Керанова е доктор по социология, асистент в катедра „Социология” на Югозападен университет „Неофит Рилски”-Благоевград. Член е на научния колектив на проект ДКОСТ 01-13 от 04.08.2017 г. към Фонд Научни изследвания.

КАНТРИБУТОРИ:

От българска страна контрибутори са следните експерти, участвали в експертната оценка:

- доц. д-р Антоанета Тотоманова - Зам. директор на Народна библиотека „Кирил и Методий“;
- д-р Бистра Шокарова, директор на книжарница „Български книжици“;
- проф. д-р Веселина Вълканова, ръководител катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“ във Факултета по журналистика и масова комуникация при СУ“Климент Охридски,
- Валя Минкова, ВТУ “Кирил и Методий“;
- Гергина Шипочка, издател и докторант в ЮЗУ;
- асист. Георги Александров – ФЖМК - СУ; издател
- доц. Иван Евтимов - НБУ;
- проф. Кристина Денчева - УНИБИТ;
- доц. д-р Милена Цветкова - ФЖМК-СУ;
- Николина Янева - ст. библиотекар, ЮЗУ;
- д-р Петранка Евтимова;
- д-р Полина Стоянова
- Рия Найденова, старши редактор в изд-во „Сиела“;
- доц. д-р Яна Арабаджиева – издател,